

Perspektiver på vejen til og fra beskæftigelse

– for førtidspensionister og sygedagpengemodtagere med handicap

FAKTA

Læsevejledning

Pixibogen beskriver interviewpersonernes oplevelse af vejen fra og til beskæftigelse.

Den første del fokuserer på de centrale oplevelser, som interviewpersonerne har på vejen fra arbejdsmarkedet til sygedagpenge eller førtidspension. For nogle er processen startet gradvist, mens den for andre er sket pludselig som følge af en ulykke eller en fejloperation. Interviewpersonerne er en meget forskelligartet gruppe, der først og fremmest har det til fælles, at de har oplevet at måtte sige farvel til arbejdsmarkedet, fordi deres livssituation har ændret sig.

Den anden del sætter fokus på forhold, som de interviewede anser som besværliggørende eller hindrende for at komme nærmere beskæftigelse.

Pixibogen er dermed ikke et forsøg på at fremstille generaliserbar viden, men derimod et dokument, der fremstiller en række personers perspektiver på vejen til og fra beskæftigelse.

Forord	7

Vejen fra beskæftigelse

Vanskeligt at sige fra over for arbejdsgiver	10
Langvarig afklaring tager kræfter og giver bekymringer	12
Svært at nå til erkendelse af handicap	14
Oplevelse af identitetstab	15
Manglende forebyggende indsats i jobcentre	16
Problematisk kontakt til arbejdspladsen	17
Kontakten til jobcenteret er præget af stramme regler, for lidt tid og mange sagsbehandlerskift	18

Vejen til og fastholdelse i beskæftigelse

Helbredet er for dårligt til at indgå på arbejdsmarkedet	23
Bekymring for at helbredet forværres – eller for at få endnu et nederlag på arbejdsmarkedet	24
Begrænset kendskab til eksisterende hjælpemidler, arbejdspladsindretning samt handicapkompenserende ordninger	25
Begrænset indsats i forhold til førtidspensionisterne	26
Social kontakt giver øget livskvalitet	27
Dialog og åbenhed om skånehensyn på arbejdspladsen	28

Afrunding	30

FAKTA

Pixibogen bygger primært på 14 personlige interviews med førtidspensionister og ti med sygedagpengemodtagere med et handicap. Der er en ligelig fordeling af interviewpersoner med henholdsvis fysiske og/eller psykiske helbredsproblemer. Fire af de interviewede førtidspensionister er ansat i job med løntilskud, mens de resterende ti ikke har nogen tilknytning til arbejdsmarkedet udover frivilligt arbejde, hvilket gør sig gældende for fem af de interviewede. 12 ud af 14 interviewede førtidspensionister har haft en tilknytning til arbejdsmarkedet forud for deres tilkendelse af førtidspension. Alle ti interviewpersoner på sygedagpenge er sygemeldte fra beskæftigelse.

Af de i alt 24 interviewpersoner har 15 oplevet en gradvis exit fra arbejdsmarkedet, mens ni er trådt pludseligt ud af arbejdsmarkedet på grund af en ulykke, pludselig opstået sygdom eller fejloperation.

Vidensnetværket¹ ved Danske Handicaporganisationer har iværksat en undersøgelse af perspektiver på vejen til og fra beskæftigelse, for førtidspensionister og sygedagpengemodtagere med handicap. Undersøgelsen sætter primært fokus på borgerens perspektiv, men den inddrager også jobcentermedarbejderens perspektiv.

Borgerens perspektiv

Marselisborg Praksisvidencentret har på vegne af Vidensnetværket gennemført en workshop med 32 førtidspensionister samt 24 personlige interview med førtidspensionister og sygedagpengemodtagere med handicap. Formålet har været at få et indblik i, hvordan vejen til og fra beskæftigelse ser ud med borgernes egne øjne.

Jobcentermedarbejderens perspektiv

Som endnu et led i undersøgelsen har SFI udarbejdet et arbejds-papir: "Sygemeldte og førtidspensionister med handicap – jobcentermedarbejdernes perspektiver på jobcentrenes indsats". Arbejds-papiret bygger på interview med 12 jobcentermedarbejdere i tre jobcentre (Tørslev et al, 2010).²

Formålet har været at afdække udvalgte jobcentermedarbejderes erfaringer med og perspektiver på beskæftigelsesindsatsen for førtidspensionister og sygedagpengemodtagere med handicap.

Denne "pixibog" er en tematiseret og forkortet udgave af hovedkonklusionerne fra Marselisborg Praksisvidencentrets del af undersøgelsen. Hvor det er relevant inddrages viden fra SFI's del af undersøgelsen.

Som supplement til hæftet er der udarbejdet tre artikler, der beskriver tre førtidspensionisters perspektiver på vejen til og fra beskæftigelse.

Rapporten fra Marselisborg Praksisvidencentret, SFI's arbejds-papir, artiklerne og denne pixibog kan også findes på Vidensnetværkets hjemmeside: www.vidensnetvaerket.dk

Vejen fra beskæftigelse

FAKTA

19 pct. af befolkningen mellem 16-64 år, svarende til 660.000 personer, har et handicap eller et længerevarende helbredsproblem (2008-tal). 52 pct. af de 660.000 personer, som har et handicap, er i beskæftigelse mod 82 pct. for personer uden handicap (2008-tal). Beskæftigelsesfrekvensen for personer med handicap var uændret i perioden 2002-2008, mens den steg for personer uden handicap.

Kilde: SFI (2009): "Handicap og beskæftigelse. Udviklingen mellem 2002 og 2008"

At miste tilknytningen til arbejdsmarkedet er ofte svært – uanset årsagen. Vejen væk fra arbejdsmarkedet kan være begyndt med en kortere sygemelding, der har udviklet sig til et langvarigt sygefravær og perioder på sygedagpenge. I nogle tilfælde ender et længere sygeforløb i en tilkendelse af førtidspension.

For andre er udtræden fra arbejdsmarkedet sket uventet og hurtigt – det kan være som følge af en ulykke eller en pludselig opstået sygdom. Hvorvidt der er tale om en gradvis eller pludselig exit fra arbejdsmarkedet har betydning for interviewpersonernes beretning om vejen fra beskæftigelse.

Af de i alt 24 interviewpersoner har 15 oplevet en gradvis exit fra arbejdsmarkedet. Deres oplevelser af vejen fra arbejdsmarkedet er præget af, at omstændighederne har gjort det vanskeligt for dem at sige fra over for arbejdsgiver.

FAKTA

Sagsbehandlingstiden på en førtidspensionssag varer gennemsnitligt 5 år fra opstart af sagen, til pensionen tilkendes. Region Sjælland, Syd og Hovedstaden har alle en gennemsnitlig sagsbehandlingstid på 4 år, mens det for Region Nord og Midtjylland er henholdsvis 6 og 10 år.

Kilde: Ankestyrelsens Statistikker (2009) "Førtidspensioner: Gennemsnitlig ekspeditionstid for nævnssager efter område og tid"

Vanskeligt at sige fra over for arbejdsgiver

Flere af interviewpersonerne oplever, at det kan være vanskeligt at sige fra, når de ikke er fysisk eller psykisk i stand til at varetage deres arbejde. Dels fordi mange af interviewpersonerne er meget ansvarsbevidste, og dels fordi det kan være svært at mærke, hvornår grænsen er nået.

Flere af interviewpersonerne fortæller, at de typisk ikke har fået delt deres bekymringer eller udfordringer med kollegaer og nærmeste leder, inden det er for sent:

»Jeg er den, jeg strækker den lige til det sidste. Så kører jeg på, og så fortsætter jeg, indtil det går helt galt. Det er jo også dumt, kan man sige. Så det er også noget, jeg selv skal lære at fornemme, når grænsen er der, og man må sige, at nu må det være slut. Altså reagere noget før.«

- kvindelig sygedagpengemodtager i 40'erne (stress)

»Jeg mødte jo ligesom til kræfterne ikke rakte længere. Så gik jeg bare ned med et brag med en depression.«

- mandlig førtidspensionist i 40'erne (depression)

I mange tilfælde har medarbejderen haft svært ved selv at sige fra over for arbejdsgiver, fordi man kan se, at ens fravær vil påvirke driften:

»Jeg samarbejdede med min leder for at jeg kunne få dækket min sygdom jo. Så var det sådan, at jeg skulle være syg, når det passede ind i hendes forløb. Når hun kunne få en vikar og sådan noget.«

- kvindelig førtidspensionist i 40'erne (muskelsvind)

»Det er svært at sige fra [...] Man vil jo ikke være en byrde for sin arbejdsplads.«

- kvindelig sygedagpengemodtager i 30'erne (kraftige smerter i ryggen og depression)

Andre får ikke sagt fra i tide på grund af frygt for at blive fyret fra arbejdspladsen:

»Jeg belastede mit håndled rimelig meget. Jeg bandt det op, og jeg tog smertestillende for at lindre smerterne, og for at jeg kunne holde ud at gå på arbejde. Jeg var i frygt for, at hvis nu jeg sygemeldte mig, så ville jeg blive fyret. Og jeg ville ikke miste mit arbejde. Jeg ville gerne beholde mit arbejde. Så lidt derfor så fortsatte jeg jo, hvilket jeg jo godt ved, er fuldstændig idiotisk, og den rene idioti at gøre.«

- mandlig sygedagpengemodtager i 30'erne (slidigt i arme og hænder)

Andre oplever, at virksomheden har presset dem med fuldt overlæg og på den måde fremtvunget en exit fra arbejdsmarkedet, mens andre igen har følt sig "frosset ude":

»Jeg har haft over 25 års ansættelse, og jeg er over 50, så de [virksomheden] kan ikke fyre mig. Men så render de fra deres ansvar ved at sætte mig til noget, de ved, jeg ikke kan holde til, og så skubber mig ud den vej. Jeg har været så vred på dem, at jeg ikke gider beskæftige mig med dem mere.«

- kvindelig sygedagpengemodtager i 50'erne (slidigt i skulderen)

»Der blev ordnet det, der skulle ordnes rent praktisk fra min leders side. Men jeg følte mig uden for fællesskabet øjeblikkeligt afstedkommet af, at der ikke rigtig blev talt om det [oprindeligt sygemeldt grundet sclerose]. Jeg havde en følelse af at blive frosset ude. Jeg følte mig i hvert fald alene.«

- kvindelige førtidspensionist i 60'erne (sclerose)

Desuagtet om interviewpersonerne har oplevet en gradvis eller pludselig exit fra arbejdsmarkedet er deres situation ofte præget af følgende:

- Langvarig afklaring tager kræfter og giver bekymringer
- Svært at nå til erkendelse af handicap
- Oplevelse af identitetstab
- Manglende forebyggende indsats i jobcentrene
- Problematisk kontakt til arbejdspladsen
- Kontakten til jobcenteret er præget af stramme regler, for lidt tid og mange sagsbehandlerskift

I de følgende afsnit uddybes disse punkter.

Langvarig afklaring tager kræfter og giver bekymringer

Fælles for interviewpersonerne – hvad enten vejen fra arbejdsmarkedet er sket gradvist eller pludseligt – er, at de oplever et behov for en hurtig afklaring:

» Mit største problem er, at jeg ikke ved, hvad jeg kan, og hvor mine ressourcer ligger. Jeg ved ikke, hvad der skal til. Jeg tror, at jeg skal have én eller nogle positive oplevelser, der viser, at jeg kan det, jeg troede, eller jeg kan mere, end det jeg troede. Jeg er nødt til at komme ud og afprøve mig selv. «

- kvindelig sygedagpengemodtager i 40'erne
(stress og depression)

»Jeg vil gerne arbejde, så snart jeg har fået en afklaring på min situation. «

- mandlig sygedagpengemodtager i 50'erne
(kroniske rygmerter)

To tredjedele af de interviewede oplever også tiden som sygemeldt som hård og præget af bekymringer. Det kan være bekymringer om reglerne og/eller muligheden for komme tilbage i arbejde:

» Det er hårdt at være sygemeldt. Jeg kunne mærke det nu, hvor jeg fik revalidering. Du ha det var en lettelse på en eller anden måde. Hvor der kommer afklaring på, hvad der skal ske. Hele det forløb man er igennem, inden der kommer en afklaring, synes jeg, er utrolig hårdt. Også fordi man hele tiden har i baghovedet – hvor længe kan jeg blive ved med at få penge? Stopper det hele om to måneder? «

»Der er mange bekymringer og ting, som man skal bruge tid på samtidig med, at man skal prøve at få det bedre. Jeg havde i hvert fald brug for at få mere konkret viden om, hvordan reglerne er, og hvor lang tid man overhovedet kan gå på sygedagpenge. «

- kvindelig sygedagpengemodtager i 40'erne
(depression og slidgigt i arme)

Samtidig er der en række praktiske ting så som kravet om aktivering og opfølgningssamtaler, som man som sygemeldt skal forholde sig til:

»Jeg synes faktisk, at man skal have et godt helbred for at være syg. Der er mange ting, som du egentlig skal tage stilling til. Jeg kan føle, at man som sygemeldt bliver presset til at tage stilling til en helt masse, som jeg ikke altid føler, er let. «

- kvindelig sygedagpengemodtager i 40'erne
(PTSD)

»For mig er det en lettelse ikke at skulle på arbejde hver dag nu, fordi jeg har ondt hele tiden. De par timer jeg holder ud uden at få ondt, der er jeg egentlig lykkelig. Men nu skal jeg så af sted [i aktivering]. Det skal jeg på grund af systemet. Men bare det at sidde derinde – det kan jeg ikke. «

- mandlig sygedagpengemodtager i 40'erne
(kroniske smerter i ryggen)

Svært at nå til erkendelse af handicap

Tilvænnning til et anderledes liv kan tage lang tid. Det, målgruppen har til fælles, er, at de alle skal lære at leve med et handicap. Og lære at leve med, at de nu har en anden position i forhold til arbejdsmarkedet.

» Som tingene er, så har jeg behov for at komme i noget behandling for at lære at leve med det. «

- kvindelig sygedagpengemodtager i 40'erne (PTSD)

» Der har jo været en lang proces, hvor jeg har skullet lære ikke at have et arbejde. I dag er jeg rimelig afklaret med det. Jeg går ikke og har det dårligt med at have muskelsvind. «

- kvindelig førtidspensionist i 40'erne (muskelsvind)

At livet fra den ene dag til den anden ser anderledes ud, kan være svært at acceptere for den enkelte.

Det stemmer overens med interviewene med jobcentermedarbejderne, hvor medarbejderne giver udtryk for, at der er en særlig udfordring i at få borgeren

til at erkende og acceptere en eventuel funktionsnedsættelse.

(Tørslev et al., 2010: 79-80)

En af de interviewede førtidspensionister peger på, at det er særligt vanskeligt, når funktionsnedsættelsen sker pludseligt:

» Jeg tror der er meget stor forskel på om man får en akut sygdom, eller om man har en sygdom, der kommer snigende. Det er også noget, jeg har snakket med psykologen om i forbindelse med, at jeg ikke har villet erkende, hvor galt det var. Jeg siger ikke, at det er værre, hvis sygdommen kommer snigende – på ingen måde – men de ved i højere grad, at på et tidspunkt så kan jeg ikke mere. Det tror jeg er meget anderledes, end når man bliver akut syg. «

- kvindelig førtidspensionist i 50'erne (hjernehindebetændelse og lammelse i venstre ben)

Oplevelse af identitetstab

To tredjedele af de interviewede førtidspensionister har været igennem et langt forløb forbundet med stor usikkerhed og bekymringer, og de oplever derfor oftest tilkendelsen af førtidspension som en lettelse.

Men når førtidspensionen først er tilkendt, opstår der efter noget tid typisk en følelse af tomrum, fordi andre ikke længere er afhængige af deres indsats på arbejdsmarkedet. Derudover mangler flere af de interviewede personer noget, som de kan "dele" med deres sociale netværk – herunder deres evt. ægtefælle eller samlever:

» Det betyder meget, at man har noget at snakke med sin kæreste om, og at man har noget at stå op til. Savner at man kommer ud og ser nogle mennesker, og der sker lidt. «

- mandlig sygedagpengemodtager i 20'erne (piskesmæld)

De fleste interviewpersoner fortæller, at deres manglende tilknytning til arbejdsmarkedet betyder, at de føler sig "identitetsløse" i mødet med nye mennesker. Omvæltningen fra et liv på arbejdsmarkedet til et liv udenfor kræver tid til bearbejdelse:

» Det var skrækkeligt [at få tilkendt førtidspension]. Jeg var jo kun 31 år. Det var ikke særlig rart. Det var en stor forandring. Jeg følte, at jeg blev degraderet til ingenting. Jeg skulle ind og arbejde med at finde nogle andre værdier, som var værdifulde for mig. Jeg følte, at alle andre

målte mig i kraft af mit job. Det tog vel en ti år at komme igennem den proces. Jeg følte, at min identitet lå i mit arbejde. Der skulle jeg så gå ind og opbygge en ny identitet – og det går jeg stadig og arbejder med trods det, at jeg har været på pension i 23 år. «

- kvindelig førtidspensionist i 60'erne (sclerose)

En af de interviewede beskriver samtidig, hvordan hun – her i tiden lige efter sin tilkendelse af førtidspension – fortsætter med at præsentere sig i kraft af sin tidligere arbejdsfunktion, når hun møder nye mennesker:

» Jeg har oven i købet sagt, at jeg arbejdede oppe på [anonymiseret], efter jeg var stoppet. «

kvindelig førtidspensionist i 50'erne (hjernehindebetændelse og lammelse i venstre ben)

Manglende forebyggende indsats i jobcentrene

I interviewene med jobcentermedarbejderne peger nogle af medarbejderne på, at den forebyggende indsats til tider nedprioriteres.

Det nævnes således, at der kan være en tendens til, at borgere, der henvender sig før en egentlig sygemelding indtræder, ofte kommer i »[...] anden række, idet borgerne ikke som udgangspunkt er sygemeldte og derfor ikke hører under samme opfølgingskrav som øvrige sygedagpengesager.«

(Tørslev et al, 2010: 35)

Nogle jobcentermedarbejdere peger på, at den forebyggende indsats tilsidesættes af medarbejderne til fordel for aktiviteter, der udløser refusion; dvs. rettidighed og aktive tilbud til sygemeldte og ledige. En medarbejder fortæller:

»Fordi sådan som kommunernes økonomi er skruet sammen, der bliver man nødt til at have fokus på, at man sørger for at få folk enten raskmeldt eller aktiveret på den rigtige måde ift. refusionen, men ikke i forhold til hvad der bekommer borgeren bedst.«

(Tørslev et al, 2010: 35)

Problematisk kontakt til arbejdspladsen

Borgere på sygedagpenge oplever ofte at, udover at skulle forholde sig til ofte store privatøkonomiske omvæltninger, sygedagpengeregler og krav om aktivering, så fylder kontakten til arbejdspladsen og jobcentret. Der er delte opfattelser af, hvorvidt kontakten til arbejdsgiver ønskes eller ej. Det afhænger meget af det forløb, som den enkelte har haft på sin arbejdsplads forud for sygemeldingen. De, der føler sig mobbet eller chikaneret på arbejdspladsen, har intet ønske om kontakt med arbejdsgiver i forbindelse med en sygemelding. Samtidig oplever flere af de stress- og depressionsramte, at kontakt med arbejdsgiveren fremkalder uro og ekstra bekymringer:

»Lederen prøvede på at ringe til mig nogle gange. Der må jeg sige, der tog jeg ikke altid telefonen, fordi hun er sådan en, der er svær at sige nej til.«

- kvindelig sygedagpengemodtager i 40'erne (depression)

»Den erfaring, jeg selv har gjort, de gange jeg har været sygemeldt med stress, det har været, at jeg har haft brug for fuldstændig ro. Jeg har oplevet to gange, hvor jeg har været sygemeldt på grund af det, at man så har ringet i den allerbedste mening fra arbejdsgiver og spurgt til, hvordan det går. Så oplever jeg den der igen, at så ryster jeg over hele kroppen. Det er ligesom at være tilbage igen næsten. Så det har i hvert fald ikke gjort tingene bedre.«

- kvindelig sygedagpengemodtager i 40'erne (stress)

21 af de 24 interviewpersoner kommenterer dog på, at kontakten til arbejdspladsen er vigtig, men det er som oftest forventningen, at det er arbejdsgiver, der tager initiativet. Halvdelen af de sygemeldte kan ikke overskue selv at tage kontakt:

»Arbejdspladsen må gerne invitere en under sygdommen, for man kommer ikke selv. Det skal være lederen.«

- mandlig sygedagpengemodtager i 40'erne (diskusprolaps)

Den fortsatte sociale kontakt til arbejdspladsen har stor betydning for interviewpersonerne, fordi man gerne vil fastholde kontakten til fællesskabet.

Kontakten til jobcenteret er præget af stramme regler, for lidt tid og mange sagsbehandlerskift

Spørger man de sygedagpengemodtagere, der ikke kan se sig selv i stand til at varetage nogen form for beskæftigelse, så er mødet med jobcentret ofte præget af, at sagsbehandleren tager for lidt hensyn til den enkeltes situation, da de er bundet af for stramme regler og for lidt tid. Flere af interviewpersonerne har f.eks. vanskeligt ved at forstå baggrunden for, at de ikke umiddelbart kan få et fleksjob på deres nuværende arbejdsplads, men er tvunget ud i arbejdsprøvninger i andre virksomheder.

I sammenhæng hermed fremhæver mange af de interviewede jobcentermedarbejdere, at der ofte ikke er tid nok til borgerkontakt, som er et af de vigtigste elementer i indsatsen. En jobcentermedarbejder fortæller:

»Øgede administrative krav på sygedagpengeområdet betyder mindre tid til at snakke med borgeren og dårligere sagsbehandling.«

(Tørslev et al., 2010: 37)

Dette synspunkt bekræftes af flere af de interviewede borgere, der ligeledes giver udtryk for, at sagsbehandlerne har meget travlt. Udover at de har travlt, er der samtidig også stor udskiftning blandt sagsbehandlerne:

»Det har været lidt træls [med alle de sagsbehandlerskift]. Fordi man skal starte fra nul af, med at alt skal forklares igen. Jeg synes, det har været hårdt. Det må det også være for dem. Sådan som jeg har kunnet forstå på dem, så har de alt for meget at lave deroppe. Det er i hvert fald det, de siger.«

- mandlig sygedagpengemodtager i 20'erne
(piskesmæld)

Vejen til og fastholdelse i beskæftigelse

FAKTA

Der er ca. 245.000 førtidspensionister i Danmark. Omkring hver tiende havde i 2006 et arbejde ved siden af deres førtidspension. Heraf var ca. 6.000 personer, svarende til knap tre procent, ansat i et job med løntilskud (tidligere kaldet skånejob).

Det betyder, at for hver ti førtidspensionister havde ni ikke et job ved siden af deres pension i 2006. SFI skønner, at blandt ikke-beskæftigede personer med et handicap eller længerevarende helbredsproblem er 9.000 førtidspensionister, personer på efterløn eller personer uden for arbejdsmarkedet, der selv vurderer, at de har middel eller høj arbejdsevne, kan leve op til flere jobkrav, og som har lyst til at arbejde.

Kilder: DA 2009, "Førtidspension og fleksjob 2008" & SFI 08:10: "Handicap og beskæftigelse 2006"

Som beskrevet indledningsvis er førtidspensionister og sygedagpengemodtagere med handicap en meget forskelligartet gruppe. Generelt er de interviewede førtidspensionister mere afklarede end sygedagpengemodtagerne i forhold til deres arbejdsmarkedsperspektiv.

Førtidspensionisterne har typisk fået sygdomsbilledet lidt på afstand, og efter en årrække har flere nu overskud til at forholde sig til deres situation og eventuelle muligheder på arbejdsmarkedet. Modsat er sygedagpengemodtagerne hovedsageligt optaget af at blive raske, eller at få afklaring på deres situation, så hurtigt som muligt. Og ikke alle har accepteret en eventuel varig funktionsevnededsættelse.

Som ny førtidspensionist kan der være brug for tid til at vænne sig til sin nye situation, før det er muligt at tænke på en form for tilknytning til arbejdsmarkedet igen. En kvinde forklarer her, hvorfor der gik otte år, fra hun fik tilkendt førtidspension, til hun søgte og fandt et arbejde med løntilskud, hvor arbejdstiden kunne variere 5-15 timer om ugen:

Helbredet er for dårligt til at indgå på arbejdsmarkedet

»Ja men jeg troede ikke rigtig på, at det kunne lade sig gøre. Og så... jamen i mit eget liv var der da også en periode, hvor jeg skulle finde mig i alt det her. Indtil jeg finder mig selv og bliver god til at bruge min venstre arm... som jeg er i dag, der går mange år. For hjernen siger jo mest til den højre. Jeg kan jo stadigvæk ikke den dag i dag handle ind, uden at der er nogen, der hjælper mig.«

- kvindelig førtidspensionist i 40'erne
(kronisk hovedpine og smerter i ryggen)

Der er en række forhold, der kan besværliggøre eller umuliggøre det at komme nærmere beskæftigelse igen og blive fastholdt heri, som går igen i interviewpersonernes fortællinger. Disse forhold er ofte relateret til følgende:

- **Helbredet er for dårligt til at indgå på arbejdsmarkedet**
- **Bekymring for at helbredet forværres – eller for at få endnu et nederlag på arbejdsmarkedet**
- **Begrænset kendskab til eksisterende hjælpemidler, arbejdspladsindretning samt handicapkompenserende ordninger**
- **Begrænset indsats i forhold til førtidspensionisterne**

I de følgende afsnit uddybes disse punkter.

I interviewene tegner der sig et tydeligt billede af, at den største barriere for interviewpersonernes vej tilbage til arbejdsmarkedet er deres helbred. Godt halvdelen af interviewpersonerne kan slet ikke se sig selv på arbejdsmarkedet igen på grund af f.eks. en dyb depression eller kroniske smerter:

»Min sagsbehandler spurgte tit, om jeg troede, at jeg kom på arbejde igen. Og jeg tænkte: Hvad snakker hun om. Selvfølgelig kommer jeg da på arbejde igen. Men jeg skal jo lige blive rask [...] Så snakkede jeg med mit arbejde om, at jeg kunne begynde at arbejde sådan ligeså stille. [...] Så startede jeg et par timer om dagen, og det gik bare slet ikke. Det kunne jeg slet ikke holde til. Jeg var udmattet. Når jeg kom hjem, så kørte det hele rundt. Og det sved inde i min hjerne.«

- kvindelig førtidspensionist i 50'erne
(hjernehindbetændelse og lammelse i venstre ben)

»[...] uanset hvor dårligt jeg havde det, så kom jeg på arbejde næste dag. Så slæbte jeg mig igennem dagen. Mit liv var arbejde – jeg var nødt til at gå i seng kl. 19. Efterhånden blev jeg gradvist mere og mere træt. [...] Jeg var rigtig glad for mit arbejde. Jeg havde nogle rigtig gode kollegaer, og jeg var ked af, at jeg skulle stoppe. Det har været svært at undvære kollegaerne.«

- kvindelige førtidspensionist i 50'erne
(fået fjernet binyrerne)

Bekymring for at helbredet forværres – eller for at få endnu et nederlag på arbejdsmarkedet

For enkelte af interviewpersonerne kan tanken om at vende tilbage til arbejdsmarkedet virke nærmest skræmmende:

»Det kan godt virke meget angst-provokerende [at vende tilbage til arbejdsmarkedet]. Jeg kan være meget bekymret over, hvordan det skal gå. Netop fordi jeg har forsøgt at være i praktik, og det så ikke er gået. Det kan godt stresse mig lidt. [Er det i forhold, til om dit helbred skulle blive forværret?] Ja, det er det. Det er, om jeg kan takle det.«

- kvindelig sygedagpengemodtager i 40'erne (PTSD)

I de fleste tilfælde går interviewpersonernes bekymring på, om helbredet bliver forværret – om de risikerer et tilbagefald. Det er særligt blandt personer med

psykiske lidelser, at denne frygt gør sig gældende. Men det kan også være overvejelser og bekymringer omkring det at indtræde i et nyt socialt fællesskab:

»Jeg har en bekymring for, hvordan det kan komme til at gå. For nu har jeg ikke været ude på en arbejdsplads i snart to år. Så det er jo meget naturligt, at man har en bekymring for, hvordan det kommer til at gå. Om man kan klare det. Det er ikke en faglig bekymring, men en bekymring om hvordan arbejdsmiljøet er, der hvor man kommer hen. Om man bliver anerkendt.«

- kvindelig sygedagpengemodtager i 40'erne (depression og slidgigt i arme)

Begrænset kendskab til eksisterende hjælpemidler, arbejdspladsindretning samt handicapkompenserende ordninger

Som beskrevet før er det svært for mange af interviewpersonerne at se sig selv på arbejdsmarkedet igen. Det at definere, hvad man kan på trods af sit handicap, er en udfordring. Særligt fordi både de professionelle og borgerne i nogle tilfælde oplever at mangle viden om bl.a. relevante hjælpemidler og arbejdspladsindretning og/eller handicapkompenserende ordninger (Tørslev et al, 2010).

I jobcentrene er det særligt nøglepersonerne på handicapområdet, der har til opgave at rådgive og vejlede omkring handicap i erhverv samt om mulighederne inden for de handicapkompenserende ordninger. Problemet er, ifølge de interviewede nøglepersoner, at de ofte ikke har tilstrækkelig tid til at levere den form for rådgivning og vejledning (Tørslev et al, 2010: 55). Som en af nøglepersonerne fremhæver:

»Jeg arbejder ikke med at få handicappede i arbejde. Der kan ske det, når vi har de her tonsvis af samtaler, at der sidder en, som er hørehæmmet eller et eller andet, og så sikrer vi os selvfølgelig, at de kender redskaberne; men vi kan jo ikke nulre

om den enkelte, når vi har tusindvis af sager om året. Så det er bare ud med dig og næste ind...Så tit ser vi slet ikke den handicappede.«

(Tørslev et al, 2010: 53)

Begrænset indsats i forhold til førtidspensionisterne

Jobcentrenes indsats over for de to målgrupper er meget differentieret. Både fordi førtidspensionister og sygedagpengemodtagere er to meget forskelligartede grupper, med personer i hver deres særlige situation, der hver især kræver en målrettet indsats, men også fordi lovgivningen tilsiger det. De interviewede jobcentermedarbejdere påpeger, at krav om rettidighed og aktive tilbud til sygedagpengemodtagere betyder, at indsatsen over for førtidspensionister nedprioriteres (Tørslev et al, 2010). De interviewede borgere oplever det i praksis som et udtryk for manglende interesse:

»Det er som om, at når man først har fået en pension, så bliver man ligesom glemt af systemet. Der er jo ikke nogen, der tager kontakt til en og hører, om hvor er man henne i sit liv. [...] Man føler ligesom bare, at man er sat ud på et eller andet sidespor. Der er ikke rigtig noget omsorg. Der bliver heller ikke gjort noget, for at man evt. skal komme på arbejdsmarkedet igen.«

- mandlig førtidspensionist i 40'erne
(depression)

De førtidspensionister, der er kommet i job, har dermed selv været den udfarende part. Det er som oftest på borgerens initiativ, at der arbejdes på eksempelvis etableringen af et job med løntilskud:

»Så begyndte jeg at gå og spørge mig omkring. Hvad var fleksjob, skånejob

osv. Vejen fra tanke til handling var også lidt lang. Jeg troede heller ikke, der var nogen, der kunne bruge mig. Det fandt jeg så ud, at der var. Der var de der små korte stillinger. Så ringede jeg til min sagsbehandler og spurgte ind til tingene.«

- kvindelig førtidspensionist i 40'erne
(kronisk hovedpine og smerter i ryggen)

Interviewpersonerne peger også på nogle forhold, som kan bidrage til, at den enkelte kommer nærmere beskæftigelse. Det er forhold, som relaterer sig til:

- **Social kontakt giver øget livskvalitet**
- **Dialog og åbenhed om skånehensyn på arbejdspladsen**

I de følgende afsnit uddybes disse punkter.

Social kontakt giver øget livskvalitet

Flere af interviewpersonerne oplever, at der efter længere tids fravær fra arbejdsmarkedet opstår et tomrum. De savner kontakt til andre voksne mennesker og mere indhold i dagligdagen. Det at kunne dele oplevelser med andre og gøre noget for andre, er med til at øge den enkeltes livskvalitet. Det gør, at de føler sig som en del af samfundet.

»Jeg mangler, at der sker noget i mit liv, så jeg ikke føler, at jeg bare går herhjemme og ikke dur til noget. Følelsen af at der godt måtte ske noget mere, og at jeg godt kan noget mere, den har jeg haft i et par år. [...] Jeg synes, det er hyggeligt at komme ud. Jeg møder nogle mennesker.«

- kvindelig førtidspensionist i 30'erne
ansat i job med løntilskud
(kronisk hovedpine og smerter i ryggen)

Det sociale fylder meget i interviewpersonernes beretninger om, hvad de savner fra deres tid på arbejdsmarkedet. To tredjedele af interviewpersonerne foretrækker således en eller anden form for tilknytning til arbejdsmarkedet.

Mens sygedagpengemodtagerne orienterer sig mod ordinært arbejde og fleksjob, taler førtidspensionisterne først og fremmest om job med løntilskud og især frivilligt arbejde. I alle tilfælde giver det borgeren adgang til et socialt fællesskab.

En forudsætning for at tilknytningen til arbejdsmarkedet kan lykkes, er ifølge interviewpersonerne dialog og åbenhed om skånehensyn på arbejdspladsen.

Dialog og åbenhed om skånehensyn på arbejdspladsen

Interviewpersonerne peger alle på, at der er et stort behov for, at eventuelle kollegaer bliver informeret om eventuelle skånehensyn, og hvad de betyder for samarbejdet og samværet på arbejdspladsen:

»De skal vide, hvad jeg kan, og hvad jeg ikke kan.«

- mandlig sygedagpengemodtager i 40'erne
(slidgigt i skulder)

»Der skal være noget velvillighed fra den ledelse, og de kollegaer der er. En forståelse hele vejen ned gennem organisationen; at man accepterer, at nu kommer der en, som måske kun kan arbejde i tre timer.«

- kvindelig førtidspensionist i 40'erne
(tarmsygdom og mani-depressiv)

For de fire førtidspensionister, der er i job, har dette været afgørende for deres tilknytning til og fastholdelse på arbejdsmarkedet. De resterende interviewpersoner forventer tilsvarende, at skånehensynene kommunikerer og respekteres af arbejdsgiver så vel som kollegaer, hvis de skal have en tilknytning til arbejdsmarkedet. Det er gennem dialog og åbenhed om skånehensyn på arbejdspladsen, at man sikrer

sig, at kollegaerne forstår og accepterer de skånehensyn, der er med til at fastholde kollegaer med funktionsevnenedsættelse:

»Kollegaerne kunne selvfølgelig ikke forstå noget. De synes jo ligesom bare, at det var unfair, at jeg skulle have alle de nemme opgaver.«

- mandlig sygedagpengemodtager i 20'erne
(piskesmæld)

Dialogen er særlig vigtig, når der er tale om såkaldte "usynlige handicap", fordi skånehensynene ikke er åbenbare for kollegaerne:

»Det har været lidt et problem for omverdenen at forstå, fordi man ikke rigtigt har kunnet se noget på mig. [...] Et brækket ben kan man se og er meget lettere at forholde sig til.«

- mandlig førtidspensionist i 40'erne
(depression)

Det, som interviewpersonerne peger på, er, at omverdenen ofte har vanskeligt ved at forholde sig til et hensyn, der ikke direkte relaterer sig til noget, de kan se med det blotte øje. Hvis dialogen om et "usynligt handicap" og konsekvenserne heraf udebliver, risikerer personen at blive mistænkeliggjort af sine kollegaer for at være "doven" eller "besværlig":

»Nu er der jo mange mennesker, der har svært ved at forstå, hvis man har en depression, for det kan man jo ikke se. Folk siger tit: "Skal du ikke snart til at lave noget igen?" Men de kan jo ikke se, at man har en depression.«

- kvindelig sygedagpengemodtager i 40'erne
(depression og slidgigt i armene)

De skånehensyn, der typisk efterspørges af interviewpersonerne, er:

- **Fleksible arbejdstider; at man kan komme og gå, som helbrede tillader det**
- **Afgrænsede arbejdsopgaver, der ikke har betydning for kollegaernes muligheder for at løse de daglige driftsopgaver**
- **Tekniske hjælpemidler så som hæve-/sænkeborde, løfteaggregater og særligt IT-udstyr**

Afrunding

Undersøgelsen viser tydeligt, at der blandt førtids-pensionister og sygedagpengemodtagere med handicap eksisterer et stort ønske om at få en tilknytning til arbejdsmarkedet. Selv en meget lille tilknytning til arbejdsmarkedet tillægges stor værdi af målgruppen. Det, at "stå uden for" arbejdsmarkedet, betragtes som noget negativt, hvilket i en vis udstrækning kan henføres til oplevelsen af at "stå uden for" samfundet.

Rækken af interview viser, at det ikke handler om manglende ønske eller motivation hos målgruppen til at deltage på arbejdsmarkedet. Men derimod om forhold, der gør, at mange af personerne ikke ser sig i stand til at være i beskæftigelse. Godt halvdelen af de interviewede kan ikke umiddelbart se sig selv i beskæftigelse, da de ikke oplever, at deres arbejdsevne pga. handicap matcher de krav, der er på arbejdsmarkedet. Undersøgelsen tegner samtidig et billede af, at de interviewede medarbejdere i jobcentrene oplever barrierer i indsatsen over for målgruppen, og at disse barrierer kan bidrage til, at vejen mod beskæftigelse kan opleves som meget lang og fjern.

Sammenfattende peger undersøgelsen på, at det kan være givtigt, hvis beskæftigelse ikke tænkes som en enten/eller-tilknytning til arbejdsmarkedet. Også en meget lille grad af beskæftigelse – f.eks. frivilligt arbejde – bliver typisk oplevet som noget positivt af personerne i målgruppen. Men det kræver, at de nødvendige forhold er til stede både i forhold til jobcentrene og virksomhederne.

MARSELISBORG – PRAKSISVIDENCENTER

Marselisborg – Center for Beskæftigelse, Kompetence & Viden startede oprindeligt som et projekt, Jobcenter Marselisborg, under Arbejdsmarkedsstyrelsen i 2002-05. Målet var gennem konkret jobformidling at opbygge viden omkring, hvad der skal til, for at borgere med en funktionsevnenedsættelse og borgere med behov for en særlig jobindsats kan blive en fast del af arbejdsmarkedet.

Marselisborgs resultater medførte, at der fra det politiske niveau og fra kommunernes side blev et ønske om en mere systematisk løbende opsamling af viden og udvikling af metoder, redskaber og kompetencer til udvikling af beskæftigelsesindsatsen i jobcentrene.

Herudfra blev Marselisborg Praksisvidencenter etableret i 2005 med det mål at opbygge jobcentrenes "eget" praksisvidencenter, hvor udvikling af tilbud, redskaber og metoder sker i et tæt samarbejde med de enkelte jobcentre. Denne unikke samarbejdsmodel har været med til at sikre en løbende udvikling af indsatsmodeller, evaluerings- og analysedesign samt kompetenceudviklingstilbud, der matcher jobcentrenes konkrete aktuelle behov.

For mere information, kontakt Søren Dinesen, Direktør, Marselisborg Praksisvidencenter, Tlf.: 89 49 12 47, Mobil: 20 22 37 91, E-mail: sd@marselisborg.org www.marselisborg.org

Danske Handicaporganisationer

DH's medlemsorganisationer: Astma - Allergi Forbundet • ADHD - foreningen • Danmarks Bløderforening • Danmarks Psoriasis Forening • Dansk Blindesamfund • Danske Døvblindes Fællesrepræsentation • Dansk Epilepsiforening • Dansk Fibromyalgi-Forening • Dansk Handicap Forbund • Dansk Landsf. for Laryngectomerede (Strubeløse) • Dansk Parkinsonforening • Danske Døves Landsforbund • Diabetesforeningen • Foreningen for Stammere i DK • Gigtforeningen • HjerneSagen • Hjerneskadeforeningen • Høreforeningen • Landsforeningen Autisme • Landsforeningen LEV • Landsforeningen Sind • Landsf. til Bekæmpelse af Cystisk Fibrose • LungePatient.dk • Muskelsvindfonden • Nyreforeningen • Ordblinde/Dysleksiforeningen i Danmark • Osteoporoseforeningen • PTU – Landsf. af Polio-, Trafik- og Ulykkeskadede • Sammenslutningen af unge med handicap • Scleroseforeningen • Spastikerforeningen • Stomiforeningen Copa.

Vidensnetværket
er forankret i DH